

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมา หลักการและเหตุผล

ในปัจจุบันปัญหาขยะในประเทศไทย ถือเป็นปัญหาสำคัญอย่างมากที่รัฐบาลถือเป็นวาระแห่งชาติ โดยมีการจัดทำแผนแม่บทเพื่อจัดการและแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและต้นแบบจากต่างประเทศที่ประสบความสำเร็จในการจัดการขยะ ซึ่งอาจต้องออกกฎหมายควบคุมการเกิดขยะตั้งแต่ต้นทางด้วยประชากรที่เพิ่มขึ้น การบริหารจัดการที่ไม่มีประสิทธิภาพ ทำให้ปริมาณขยะมูลฝอยในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้นทุกปี ในปี 2558 ปริมาณขยะมูลฝอยทั้งประเทศเพิ่มขึ้นร้อยละ 20 อยู่ที่ประมาณเกือบ 27 ล้านตัน อัตราการสร้างขยะมูลฝอยต่อคนเพิ่มขึ้นจาก 1.11 เป็น 1.13 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน ขณะที่ขยะมูลฝอยเพียงร้อยละ 30 ได้รับการจัดการอย่างถูกต้อง และนำกลับมาใช้ใหม่หรือรีไซเคิลอย่างจริงจัง ทำให้มีขยะตกค้างและเป็นปัญหามากถึง 30 ล้านตันต่อปี (กรมควบคุมมลพิษ, 2558) และจากการใช้แบบสำรวจและลงพื้นที่ภาคสนามปี 2556 ในองค์กรปกครองท้องถิ่นทั่วประเทศ จำนวน 7,782 แห่ง พบว่า มีปริมาณขยะมูลฝอยชุมชนเกิดขึ้นทั่วประเทศประมาณ 26.774 ล้านตัน ซึ่งเพิ่มขึ้นจากปี 2555 ประมาณ 2 ล้านตัน ได้รับการบริการเก็บขยะไปกำจัดแบบถูกต้อง 7.42 ล้านตัน และกำจัดแบบไม่ถูกต้อง 6.94 ล้านตัน ซึ่งการกำจัดขยะที่ไม่ถูกต้องทำให้มีขยะตกค้างถ้าเทียบให้เห็นภาพ จะเท่ากับการนำตึกใบหยก 2 (ที่สูง 818 เมตร) มาเรียงต่อกันถึง 103 ตึกเลยทีเดียว (สำนักข่าวช่อง 3, 2558) ในส่วนของการคัดแยกและนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์ หรือการรีไซเคิล จากข้อมูลปี 2556 มีทั้งหมด 5.15 ล้านตัน ที่ผ่านการคัดแยกและนำกลับคืน ซึ่งขยะมูลฝอยประเภทเศษแก้ว กระจก พลาสติก เหล็กและอะลูมิเนียม ผ่านร้านรับซื้อของเก่า ศูนย์วัสดุรีไซเคิลชุมชน ธนาคารขยะรีไซเคิล และการเรียกคืนบรรจุภัณฑ์โดยผู้ประกอบการ รวมประมาณ 3.94 ล้านตัน ที่เหลือเป็นการนำมูลฝอยอินทรีย์มาหมักทำปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพ และการหมักเพื่อผลิตก๊าซชีวภาพ ประมาณ 1.11 ล้านตัน และการนำมูลฝอยมาผลิตพลังงานไฟฟ้าและเชื้อเพลิงทดแทน ประมาณ 0.10 ล้านตัน สัดส่วนการคัดแยกและนำขยะกลับไปใช้ประโยชน์ถือเป็นสัดส่วนน้อยมาก ประมาณร้อยละ 19 ของมูลฝอยที่เกิดขึ้นทั้งหมด ทั้งนี้ การจัดการลดปริมาณการเกิดขยะที่แหล่งกำเนิดถือเป็นเรื่องสำคัญ นอกเหนือจากการจัดการที่ปลายทาง ณ สถานที่กำจัดขยะมูลฝอย ซึ่งหากพิจารณาจากอัตราการผลิตขยะต่อคนต่อวันในช่วง 5-10 ปีที่ผ่านมา ถือว่าการดำเนินการคัดแยกและนำขยะกลับไปใช้ประโยชน์ยังไม่ประสบความสำเร็จ เพราะอัตราการผลิตขยะต่อคนต่อวันยังมีมากถึง 1.15 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน จากการสำรวจของกรมควบคุมมลพิษพบว่า จังหวัดของไทยมีปัญหาวิกฤติเรื่องการจัดการขยะมูลฝอย โดย 20 อันดับแรกที่มีปัญหามากที่สุด ได้แก่ สงขลา สมุทรปราการ กาญจนบุรี นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ราชบุรี เพชรบุรี แพร่

ปราจีนบุรี พระนครศรีอยุธยา ระนอง นครพนม ปัตตานี ฉะเชิงเทรา ร้อยเอ็ด ลพบุรี อ่างทอง ขอนแก่น บุรีรัมย์ และชุมพร ตามลำดับ ข้อมูลสถานที่กำจัดขยะของ 20 จังหวัดแรก ที่มีปัญหาวิกฤติ เรื่องการจัดการขยะมูลฝอย พบว่า มีสถานที่กำจัดถูกต้องรวม 40 แห่ง แต่มีสถานที่กำจัดที่ไม่ถูกต้องถึง 509 แห่ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นบ่อขยะแบบฝังกลบโดยรวมแล้วมีพื้นที่ฝังกลบขยะประมาณ 6,700 ไร่ (มีข้อมูล 12 จังหวัดจาก 20 อันดับแรก) โดยขอนแก่นมีพื้นที่ฝังกลบขยะมากที่สุดประมาณ 1,300 ไร่ (กรมควบคุมมลพิษ, 2556)

ตำบลบ้านไผ่ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น มีลักษณะที่ตั้งของตำบลบ้านไผ่ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดขอนแก่น ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 40 กิโลเมตร พื้นที่ของตำบลทั้งหมด 32.95 ตารางกิโลเมตร มีลักษณะทางกายภาพเป็นที่ลุ่มสลับที่ดินลักษณะลูกคลื่น ตำบลบ้านไผ่ มีพื้นที่รวม 32.95 ตารางกิโลเมตร (20,463 ไร่) มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ลุ่มมีแหล่งน้ำที่สำคัญ ได้แก่ แก่งละว้า และลำห้วยจิก จำนวนประชากรแยกอายุตำบลบ้านไผ่ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น มีประชากรทั้งหมด 6,935 คน เป็นเพศชาย 3,457 คน และ เพศหญิง 3,478 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม (ปลูกข้าวและพืชเศรษฐกิจ) และรับจ้างทั่วไป (ระบบสถิติทางการทะเบียน, 2558) และจากการเก็บข้อมูลปริมาณและการเก็บขนขยะของจังหวัดขอนแก่น มีขยะสะสม 846,000 ตัน ปริมาณขยะเกิดขึ้น 1,234 ตัน/วัน ส่วนปริมาณและการเก็บขนขยะของตำบลบ้านไผ่ อำเภอบ้านไผ่ พบว่า มีปริมาณขยะประมาณ 20 ตัน/วัน อัตราการผลิตขยะ 0.68 กก./คน/วัน (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค 10 จังหวัดขอนแก่น, 2559) จากการพูดคุยกับตัวแทนทางชุมชนนี้จะพบปัญหาหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนบ้านหัวหนองผักแว่น ตำบลบ้านไผ่ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น คือ ปัญหาการจัดการขยะในครัวเรือนและจากขยะจากโรงงานอุตสาหกรรมในชุมชน ซึ่งพบว่าขยะของเสียต่างๆจากโรงงานมีการคัดแยกแต่ยังมีขยะบางประเภทไม่ได้ถูกคัดแยกออก โดยทาง มีทั้งขยะทั่วไป ขยะเปียก ขยะแห้ง และขยะอันตราย ซึ่งพบว่าแต่ละชุมชนยังไม่มีรูปแบบการจัดการขยะที่ดี การคัดแยกขยะที่ชัดเจน ไม่ทราบถึงวิธีการคัดแยกขยะประเภทต่าง ๆ และวิธีการกำจัดขยะที่ถูกรวบรวมของครัวเรือนในชุมชนเองด้วย

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้คนชุมชนสามารถคัดแยกขยะทั่วไป ขยะอันตราย ของเสียประเภทต่าง ๆ และวิธีการกำจัดขยะที่ถูกรวบรวมได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงสร้างจิตสำนึกและความตระหนักในการจัดการขยะของชุมชน ต้องการให้มีคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการจัดการขยะของชุมชน เพื่อลดปริมาณขยะของชุมชนหรือสร้างมูลค่าเพิ่มจากการจัดการขยะโดยชุมชนได้

กรอบแนวคิดและยุทธศาสตร์

(Problem)

1. แต่ละครัวเรือนยังไม่มีรูปแบบการคัดแยกขยะที่ชัดเจน
2. คนในชุมชนบางส่วนยังขาดความรู้วิธีการคัดแยกขยะประเภทต่าง ๆ และวิธีกำจัดขยะที่ถูกต้องวิธี
3. โรงงานใกล้กับชุมชนทิ้งขยะปะปนกันโดยไม่มีกรคัดแยกขยะทั่วไปและขยะอันตรายออกจากกัน

(Process)

1. เพื่อหาแนวปฏิบัติที่เหมาะสมในการจัดการขยะในครัวเรือนของชุมชนตำบลบ้านไผ่ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อลดปริมาณขยะสะสมในครัวเรือนของชุมชนตำบลบ้านไผ่ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น

กระบวนการ

(Output)

1. เกิดคณะทำงานในการจัดการขยะในครัวเรือนของชุมชนอย่างน้อย 1 กลุ่ม
2. ได้แนวปฏิบัติที่เหมาะสมในการจัดการขยะในครัวเรือนของชุมชนอย่างน้อย 1 แนวปฏิบัติ
3. ชุมชนมีการคัดแยกขยะและการใช้ประโยชน์จากขยะในครัวเรือนอย่างน้อยร้อยละ 50 ของจำนวนครัวเรือนในชุมชนเป้าหมาย
4. ลดปริมาณขยะสะสมในครัวเรือนของชุมชนลงอย่างน้อยร้อยละ 50 ของจำนวนครัวเรือนในชุมชนเป้าหมาย

(Goal)

1. อบต. สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์เป็นนโยบายเชิงสาธารณะและมีการระบุในแผนการดำเนินงานของหน่วยงานได้
2. คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตและมีสุขภาพที่ดี
3. ลดปริมาณขยะสะสมในครัวเรือน
4. นักวิจัยในพื้นที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ได้ในชุมชนไปยังครัวเรือน

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

วัตถุประสงค์และเป้าหมาย

1. เพื่อหาแนวปฏิบัติที่เหมาะสมในการจัดการขยะในครัวเรือนของชุมชนตำบลบ้านไผ่ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อลดปริมาณขยะสะสมในครัวเรือนของชุมชนตำบลบ้านไผ่ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น

กลุ่มเป้าหมายและพื้นที่ดำเนินงาน

1. กลุ่มเป้าหมาย
กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ คนในชุมชน 1 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหัวหนองผักแว่น หมู่ 9 ตำบลบ้านไผ่ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ประชากรทั้งหมด 50 ครัวเรือน
2. พื้นที่ดำเนินงาน
พื้นที่ดำเนินงานวิจัย ได้แก่ บ้านหัวหนองผักแว่น หมู่ 9 ตำบลบ้านไผ่ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น

นิยามศัพท์

แนวปฏิบัติที่เหมาะสมในการจัดการขยะ หมายถึง วิธีการ ขั้นตอน หรือวิธีปฏิบัติที่ดีที่มีในชุมชนหรือพัฒนาวิธีการขึ้นมาในการนำขยะในครัวเรือนหรือในชุมชนมาใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ เช่น การนำกลับมาใช้ซ้ำ เช่น ขวดพลาสติก ขวดแก้วบางประเภท การนำขยะอินทรีย์มาทำปุ๋ยหมัก การนำขยะมาทำสิ่งของใช้ในชีวิตประจำวัน การเก็บสะสมเพื่อขายสร้างรายได้ เป็นต้น

กระบวนการจัดการคัดแยกขยะ หมายถึง วิธีการจัดการขยะตั้งแต่ต้นทางจากแหล่งกำเนิด ไปจนถึงการกำจัดและการนำมาใช้ประโยชน์เพื่อลดปริมาณขยะ มีคัดแยกประเภทขยะ การจัดเก็บ การขนย้าย การกำจัด การใช้ซ้ำ การนำกลับมาใช้ใหม่ การทำปุ๋ย ตลอดจนการมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน

ชุมชน หมายถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนที่มีบ้านเลขที่และจำนวนครัวเรือนตามทะเบียนราษฎรในเขตพื้นที่ตำบลบ้านไผ่ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชุมชนเกิดคณะทำงานในการจัดการขยะในครัวเรือนของชุมชนตำบลบ้านไผ่ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น อย่างน้อย 1 กลุ่ม

2. ชุมชนได้แนวปฏิบัติที่เหมาะสมในการจัดการขยะในครัวเรือนของชุมชนตำบลบ้านไผ่ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น อย่างน้อย 1 แนวปฏิบัติ รวมทั้งรูปแบบการคัดแยกขยะในครัวเรือน และปริมาณขยะสะสมในพื้นที่จัดเก็บของชุมชนลดลง

3. ชุมชนมีการคัดแยกขยะและการใช้ประโยชน์จากขยะในครัวเรือนของชุมชนตำบลบ้านไผ่ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น อย่างน้อยร้อยละ 50 ของจำนวนครัวเรือนในชุมชนเป้าหมาย

4. ลดปริมาณขยะสะสมในครัวเรือนของชุมชนตำบลบ้านไผ่ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น อย่างน้อยร้อยละ 50 ของจำนวนครัวเรือนในชุมชนเป้าหมาย